

ОДГОВОРНОСТ РЕВИЗОРА У РЕВИЗИЈИ РАЧУНОВОДСТВЕНИХ ИЗВЕШТАЈА

РЕЗИМЕ

Савремени процеси трансформације економској и друштвеној окружења, дејтерминишу да рачуноводствени извјештаји предузећа буду верификовани од стране независних, стручних и овлашћених лица - Ревизора. Са мишљењем ревизора, рачуноводствени извјештај, за његове кориснике, постојаје поуздан, у смислу доношења одлука. Ово мишљење треба да премоси "јаз у очекивањима" између менаџера и акционара.

Ревизорско мишљење и извјештај су од великој значаја за власнике капијала, менаџере, пословне банке, берзе, инвестиције и пословне партнере. Према томе, лица која верификују рачуноводствени извјештај сnose одговарајућу одговорност. Одговорност за квалитет, вјеродостојност и јачност рачуноводствених извјештаја је на страни менаџера предузећа. одговорност ревизора је у планирању и извођењу ревизије и израђивању ревизорској мишљења у складу са Кодексом етичкој понашања ревизора и стандарда ревизије.

1. УВОД

Процес трансформација економског и друштвеног окружења и услова привређивања изнедрио је ревизију рачуноводствених извештаја. Носиоци ревизије рачуноводствених извештаја су стручно компетентна, независна потврђена (цертифицирана) лица која о рачуноводственом извештају дају одређено мишљење. Њихово мишљење рачуноводственом извештају даје кредибилитет. Због тога одговорност ревизора није за занемаривање.

¹ Аутор је редовни професор Ревизије рачуноводствених извештаја на Универзитету Нови Сад - Економски Факултет у Суботици

Ревизија је организовано као професија па сходно томе као свака професионална организација треба да одреди својим члановима какво је професионално понашање прихватљиво. Истовремено професионална ревизорска организација мора бити способна да јавности покаже да је у могућности међу својим члановима остварити контролу квалитета и професионалног понашања.

Основна одговорност ревизора прецизно је дефинисана Међународним стандардом ревизије. Циљеви и општи принципи ревизије рачуноводствених извештаја у коме се каже "... ревизор је одговоран за формирање и изражавање мишљења о рачуноводственим извештајима". Одговорност ревизора не ослобађа менаџмент предузећа од одговорности за састављање и презентирање рачуноводственог извештаја. Разграничење одговорности према Међународним рачуноводственим стандардима је јасно:

1. директор предузећа је одговоран за састављање, тачност, презентирање и обелодањивање рачуноводственог извештаја,
2. ревизор је одговоран за ревизорски извештај тј. за формирање и изражавање ревизорског мишљења о рачуноводственом извештају.

Одговорност ревизора рачуноводствених извештаја у теорији и пракси ревизије је одређена кодексом професионог понашања и стандардима ревизије.

У том смислу можемо говорити о: професионалној етичкој одговорности и одговорности извођења ревизије по стандардима ревизије.

2. ПРОФЕСИОНАЛНА ЕТИЧКА ОДГОВОРНОСТ

Одговорност ревизора за ревизорски извештај је више усмерена на моралну (етичку) одговорност него на законску, иако и ова друга није искључена. Одговорност ревизора види се и по самом називу који он има у земљама где је ревизија најразвијенија и на развој најутицајнија у енглеском говорном подручју. CPA (Certifikat publik accountant) значи потврђени јавни рачуновођа. Треба обратити пажњу на јавни. Ревизор је дакле у служби јавности. Са аспекта струке јавност за ревизора су кометенти, повериоци, послодавци, запослени, држава, акционари, потенцијални инвеститори.

Одговорност ревизора за ревизорски извештај први је регулисао АИСПА кодексом професионалног понашања. Овај кодекс о професионалном понашању одређује на концептуалном нивоу понашање и поступке појединих ревизора. Кодекс се састоји од два дела: начела професионално понашања и правила понашања². У предговору Начелима професионалног понашања наведено је да она (начела) усмеравају чланове при извођењу њихових професионалних обавеза и упућују на основна начела етичког и професионалног понашања. Начелима професионално понашања од чланова се захтева часно понашање чак и у случајевима кад ће ревизор претрпити финансијску штету.

Начела професионалног понашања су:

1. Јавни интерес - подразумева понашање ревизора на начин који је у општем јавном интересу и очување кредибилитета појединаца и професије коју је она већ стекла у јавности.
2. Интегритет - захтева да ревизор буде поштен, искрен, частан и понаша се у духу етичких стандарда.
3. Објективност - захтева од ревизора да буде непристрасан и да препозна и ослободи се сукоба интереса.
4. Независност - за ревизора значи избегавање веза које утичу на његову објективност. Ревизор кад обавља ревизију и изражава мишљење о рачуноводственим извештајима мора бити суштински и формално независан.
5. Начело дужне пажње - подразумева да ревизор својим професионалним одговорностима приступа компетентно и марљиво. У току пружања професионалне услуге над интересом клијента треба да превлада интерес јавности и професије ако су та два интереса опречна.
6. Обим и природа професионалних услуга - значи да ревизор треба да пружа професионалне услуге у складу са прихваћеним професионалним понашањем. То подразумева да ревизор проведе интерну контролу квалитета својих услуга које ће потврдити да су оне изведене на компетентан начин без сукоба интереса.

² Опширније види: Walter G. Kell, William C. Boynton: Modern Auditing, fifth Edition, John Wiley, New York, 1992. Chapter 2: Professional Ethics, Quality Control, and Regulation, стр. 45 - 88

Кад говоримо о кодексу професионалног понашања, желим да скренем пажњу читаоцима на рад који је Милош Софреновић објавио 1935. године у Београду под називом "О ревизији привредних предузећа". У овом раду по мом мишљењу, М. Софреновић је најбоље описао личност ревизора. Он је по угледу на Е. Milendorfa дефинисао "десет заповести" којих се сваки ревизор треба да придржава у професионалном раду.

Правила професионалног понашања захтевају поштење у пракси и спремност за одговорност односно правдање сваког одступања од тих правила. Постојећа правила понашања АИСПА су³: независност, интегритет и објективност, општи стандарди, усклађеност са стандардима, рачуноводствена начела, поверљиви подаци, могуће накнаде, поступци који нарушавају углед, обелодањивање и други облици пропаганде, провизија и накнаде за послове, облик и име ревизорске фирме.

Поред одговорности ревизора према Кодексу професионалног понашања у САД постоји и Законска одговорност која произилази из закона као што су Закон о вредносним папирима, Закон о девизним прекршајима и Закон о уценама. У овим законима описане су одређене околности према којима се ревизор може сматрати прекршајно и кривично одговорним. У историји ревизије кривичних поступака против ревизора углавном није било. Судских спорова између ревизорових клијената има доста и ревизори по судским пресудама сnose штету која је изазвана њиховим некавалитетним извештајем. Ревизорска професија пажљиво прати и предупредује проблематику ревизије која је под утицајем судских спорова⁴.

Професионална одговорност ревизора регулисана је и Кодексом етике за професионалне рачуноводствене експерте од стране Међународне федерације рачуноводствених експерата (IFAK). Овај кодекс усвојен је у СРЈ заједно са Међународним стандардима ревизије. Да би се постигли циљеви професије, чланови треба да се придржавају одређеног броја принципа и то: поштење, објективност, професионална оспособљеност и дужна пажња, поверљивост, професионално понашање и технички

³ Детаљније види: у претходно цитираном делу Modern Auditing или Др Мирко Андрић: Ревизија рачуноводствених исказа, Економски факултет Суботица, 1999. година

⁴ Види: William F. Messier: Auditing, Mc Graw - Hill, New York, 1997., part 7

стандарди. Поштовањем наведених принципа могуће је остварити циљеве рачуноводствене професије а то су:

- поверење,
- професионализам,
- квалитет услуга и
- сигурност.

Основни принципи понашања и циљеви који се желе остварити су опште природе и они се као такви не могу користити у случају етичких проблема у пракси. Кодекс етике професионалног понашања садржи смернице (правила) у погледу примене основних принципа и остварења циљева у типичним ситуацијама рачуноводствене и ревизорске професије.

Правила (смернице) професионалног понашања су⁵:

- интегритет и објективност,
- решавање сукоба интереса,
- професионална оспособљеност,
- поверљивост,
- пореска пракса,
- обављање активности у више земаља,
- публицитет,
- независност,
- накнаде и провизије,
- активности које су неспојиве са професијом,
- располагање клијентовим новчаним средствима,
- односи са другим професионалцима у пракси,
- рекламирање и публицитет,
- лојалност (однос према послодавцу),
- подршка колегама,
- презентирање информација.

Предходних неколико навода јасно упућује да се одговорност ревизора као професионалца, чији рад је првенствено од јавног интереса, темељи на кодексу професионалног понашања. Разлика између кодекса професионалног понашања AICPA и кодекса IFAC постоји. Ова разлика превасходно је настала према

⁵ Детаљније види: Међународни стандарди ревизије, део Етика, 1996. године, превод СРРС, Београд

томе коме је намењена. Код AICPA намењена је њеним члановима професионалцима појединачно или фирмама професионалаца на које AICPA може директно применити одређене етичке санкције. Код кодекса IFAC-а ситуација је другачија јер су чланови IFAC-а професионалне асоцијације из различитих држава.

У том смислу принципи и смернице Кодекса етике за професионалне рачуноводствене експерте су смерница за асоцијацију чланицу IFAC-а да их могу прихватити као такве, кориговати и применити, јер је став IFAC-а да због разлика у култури, језику, правном и економском систему, израда детаљних етичких захтева треба да буде задатак организације чланице у свакој земљи и да су асоцијације одговорне за увођење тих норми и обезбеђење њихове примене.

3. ОДГОВОРНОСТ ПРЕМА СТАНДАРДИМА РЕВИЗИЈЕ

Други вид одговорности ревизора одређен је Међународним стандардима ревизије који треба да обезбеде контролу рада ревизорских фирми. Ови стандарди представљају инструменте којима професионална асоцијација може контролисати и позивати на одговорност чланове као појединце и ревизорске фирме које не задовољавају стандарде професије.

AICPA је 1988. године обавезала све ревизорске фирме да примене Стандард о контроли квалитета 2 (SQCS-No2). Овај стандард дао је смернице за израду система контроле квалитета. Контрола квалитета рада утврђује се путем следећих пет елемената и то:

- независност, интегритет и објективност,
- управа,
- прихватање и задржавање клијената,
- контрола над извођењем ангажмана и
- надзор на осталим политикама и поступцима фирме.

AICPA захтева од својих чланова да сваке три године морају извршити супервизију свог пословања.

Задатак ревизије рачуноводствених извештаја је да омогући независном и компетентном лицу да изрази ауторитативно мишљење да ли су рачуноводствени извештаји по свим битним питањима састављени у складу са рачуноводственим стандардима и да ли дају истиниту и објективну слику пословања предузећа.

Корисници ревизорских извештаја ово мишљење могу тумачити као уверење о ваљаности извештаја а не као тврдњу о ефикасности вођења предузећа или његове будуће ефикасности.

Изражавање мишљења ревизора подразумева и његову одговорност. Међународни стандарди ревизије су одговорност сврстали под ознаком предмета 200 - 299 која обухвата стандарде⁶:

200 Циљ и општи принципи ревизије рачуноводствених извештаја

210 Услови ревизорских ангажмана

220 Контрола квалитета за послове ревизије

230 Документација

240 Криминалне радње и грешке

250 Разматрање примене закона и других прописа у обављању ревизије
рачуноводствених извештаја

"Циљ ревизије" према међународним стандардима ревизије може се постићи ако се ревизор придржава етичких принципа из Кодекса етике за професионалне рачуновође експерте, који се односе на професионалну одговорност ревизора и то:

- независност,
- интегритет,
- објективност,
- професионална оспособљеност,
- дужна пажња,
- поверљивост,
- професионално понашање и
- поштовање техничких стандарда.

Ревизор је дужан да ревизију планира и изводи са професионалним опрезом и у складу са Међународним стандардима ревизије. Ревизор процес ревизије треба осмислити тако да у разумној мери изрази уверење да рачуноводствени извештаји не садрже материјално значајну грешку. Ревизорски

⁶ Због карактера и намене овог текста поменуте Међународне стандарде ревизије немамо намеру детаљно елаборирати. Заинтересоване упућујемо на интегралан текст Међународних стандарда ревизије.

извештај је дакле убедљивост а не гаранција за непостојање материјално значајних грешака.

Ревизор својим извештајем и мишљењем не преузима одговорност менаџера за рачуноводствени извештај.

Ревизорским стандардом "Услови ревизорског ангажмана" дефинисани су основни принципи и важни поступци у погледу уговарања услова ангажмана са клијентом и начин реаговања ревизора ако клијент захтева да се ти услови измене.

Ревизор и клијент треба да се договоре о условима ангажмана, који се дефинишу писмом о ангажовању на ревизији. Садржај писма се разликује од клијента до клијента, а генерално треба да садржи:

- циљ ревизије рачуноводног извештаја,
- одговорност руководства клијента за рачуноводствене извештаје,
- обим ревизије, прописе и стандарде којих се ревизор придржава,
- форма извештаја,
- чињенице да постоји ризик да нека материјална грешка неће бити откривена,
- неограничен приступ документацији и информацијама важним за ревизију и однос према њима.

Ревизорски ангажман може почети кад се услови обострано прихвате. Измене услова у току поступка ревизије су могуће ако ревизор оцени да измењени услови обезбеђују исти ниво уверења. Измене услова ревизор може прихватити само ако за то има разумно оправдање. У противном ревизор ће да се повуче из ангажмана и да о поступку и условима који су га на то навели обавести управни одбор или скупштину акционара.

Овај стандард има намеру, да ревизору обезбеди нормалне услове за извођење ревизије и формирање мишљења као заштиту од неодговорних клијената, али и обезбеђење услова за одговоран посао ревизије.

Да би обезбедили квалитетан властити рад ревизорске фирме, треба да примењују Међународни стандард "Контрола квалитета за послове ревизије" који обезбеђују поступке и

процедуре у вези ревизије уопште и распоређивање послова на лица која раде у ревизији.

Контрола квалитета у ревизорској фирми обично обухвата следеће:

- придржавање професионалних захтева (интегритет, објективност и др.),
- адекватна обука и стручност запослених,
- послови ревизије треба да су распоређени на особље које има адекватну

стручност и професионалну способност,

- довољан ниво усмеравања, контроле и прегледа посла на свим нивоима

организације ревизорске фирме како би се посао обавио у складу са

одговарајућим стандардима,

- кад год је неопходно потребно је извршити одговарајуће консултације

са специјалистичким знањима (експертима) у фирми или ван ње,

- приликом склапања ангажмана или продужавања постојећег треба

размотрити питање независности ревизорске фирме и професионалне

могућности за пружање квалитетне услуге,

- ревизорска фирма треба перманентно да оцењује адекватност и

ефикасност своје политике у складу са захтевима контроле квалитета,

- ревизорске фирме треба да брину о млађим ревизорима и њиховом адекватном обучавању и усмеравању.

Рад млађих ревизора треба бити усмераван и прегледан. Напредовање у професији се базира само на компетентности и професионалном понашању.

Прилог овог стандарда садржи детаљан преглед поступака контроле квалитета ревизорске фирме по свим наведеним елементима. Поштовањем овог стандарда, ревизорима се обезбеђује да ревизију могу одговорно обавити. Имплементирањем укупног садржаја овог стандарда одговорност

за квалитет ревизорског извештаја је јасна и у ревизорској фирми, и према клијентима и јавности.

У процесу ревизије рачуноводствених извештаја ревизор треба да документује све значајне информације у циљу обезбеђења доказа за ревизију. Документација која садржи релевантне информације о рачуноводственим поступцима и трансакције називају се радни папири ревизије. Функција радних папира ревизије је да ревизору помогне у: планирању и обављању ревизије, у контроли ревизорског посла и евидентирању ревизорских доказа проистеклих из обављене ревизије као подлоге за формирање мишљења ревизора.

Међународни стандард ревизије "Документација" је уствари стандард који пружа смернице у погледу радне документације везане за ревизију. Стандард обавезује ревизоре да сачине радне папире који обезбеђују потпуно и детаљно обезбеђење укупне ревизије. Садржај радних папира је препоручен, а он зависи од природе ангажмана, форме извештаја, природе пословања клијента, система интерне рачуноводствене контроле и сл.

Поштовањем овог стандарда ревизорима се обезбеђује да мишљење о рачуноводственим извештајима формирају на основу довољно компетентних и релевантних доказа који су забележени. Радни папири ревизије су власништво ревизорских фирми и они се брижљиво чувају.

Међународни стандард ревизије "Криминалне радње и грешке" пружио је ревизорима смернице у погледу разматрања криминалних радњи и грешака. Под криминалним радњама подразумевају се манипулације и фалсификовања докумената, противправно присвајање средстава, нерегистровање пословних догађаја и евидентирање фиктивних трансакција.

Грешке представљају рачунске и административне грешке, превиди, погрешна интерпретација, погрешна примена рачуноводствених стандарда и слично.

Одговорност за криминалне радње и грешке јасно је разграничена. Руководство клијента одговорно је за спречавање и откривање криминалних радњи и грешака путем успостављања адекватног система интерних контрола и других поступака.

Ревизор не може сносити одговорност за криминалне радње и грешке, он делује као превентива за одвраћање од таквих послова.

У случајевима кад након проведених ревизорских процедура, са довољно компетентних доказа, ревизор утврди да постоји криминална радња или грешка која мења суштину рачуноводственог извештаја, он треба да о томе извести руководство, наведене ситуације да размотри са истима, као и да размотри импликације тих радњи и грешака на рачуноводствени извештај. У случају да грешка или криминална радња није отклоњена, а има материјално значајан утицај на ревизорски извештај, ревизор ће изразити негативно мишљење о рачуноводственом извештају или мишљење са резервом.

У случајевима да ревизор сумња да постоји криминална радња, а поступцима руководства је спречен да прибави довољно доказа за то, он ће изразити негативно мишљење или мишљење са резервом.

О ревизорској одговорности и извештавању надлежних судских органа о криминалној радњи постоји дилема: да ли извести или не. Обавеза чувања тајне од стране ревизора може га спречити да о томе не извести. Међутим законски прописи који регулишу област кривичних дела старији су акт од стандарда и ревизор треба да извести надлежне органе. У неким земљама обавеза је ревизора да извести надлежне органе о криминалним радњама. Обавеза ревизора о извештавању о криминалној радњи треба повезати са његовим поверењем у јавности.

Међународни ревизорски стандард "Разматрање примене прописа у обављању ревизије рачуноводствених извештаја" упућује ревизора да приликом планирања ревизије стекне опште разумевање примене законских прописа који се односе на предузеће у општем случају и на конкретну делатност. Кад ревизор одговарајућим процедурама процени да се клијент придржава законских процена може закључити да је ризик појаве криминалне радње прихватљив. У случају утврђивања да постоји непридржавање законских прописа треба одмах обавестити више руководство. У случају непримењивања прописа или неотклањање утврђених грешака ревизор треба изразити мишљење са резервом или негативно мишљење.

Према непримењивању законских прописа и надлежним судским органима ревизор се односи као у случају криминалне радње.

Поред одговорности ревизора према међународним стандардима ревизије постоји и одговорност према закону. У СРЈ

ова одговорност за сада произилази из Закона о ревизији рачуноводствених извештаја. У овом закону члан 5. прецизира (доста широко) одговорност према прописима о начину обављања ревизије према стандардима ревизије и правилима професионалног понашања ревизије. Одговорност за ревизију и овим законским решењем пренета је према међународним ревизорским стандардима.

Сваки закон има казнене одредбе тј. санкционисање неизвршења законских одредби или поступање супротно од закона. Закон о Ревизији рачуноводствених извештаја у том није изузетак. Одговорност по казним одредбама се односи на случајеве незакључења уговора о ревизији за предузећа код којих је ревизија обавезна и на ревизорске фирме ако не испуњавају неке услове за пословање или обављају ревизију код предузећа где је сумњива независност ревизора. Одговорност за квалитет ревизорског мишљења и ревизорског извештаја у овом делу није дефинисана него је препуштена етици и стандардима.